

Vahîd Mahtûmî'nin *Lâlezâr (Yenişehir-i Fenâr)* Şehrengizinde Atmosferin İnşası

Construction of the Atmosphere in Vahîd Mahtûmî's
Shehrengiz Named *Lâlezâr (Yenişehir-i Fenâr)*

Aslı Aytaç*

Öz

Şehrengizler, bir muhitin çeşitli sanat ve meslek dallarında ün yapmış güzellerini, o muhitin toplumsal hayata dair unsurları ve yerel güzellikleriyle harmanlayarak canlı tasvir ve renkli övgülerle ortaya koyan manzum tür olarak tanımlanabilir. Şehrengiz metinleri; meşhur esnafı kayıt altına almasının yanı sıra ait olduğu dönemin sosyo-kültürel yapısına ışık tutması, toplumsal ve iktisadî hayata dair bilgiler barındırması ve günlük konuşma diline ait özellikleri ihtiva etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Şairin üslubuyla birlikte değerlendirildiğinde şehrengizler, toplumun yapısı ve söz konusu yer ya da yerlerin tarihî dokusu bağlamında birçok ipucunu bünyesinde barındıran sosyo-kültürel anahtarlar olarak değerlendirilmelidir. Türk edebiyatında, daha çok mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan şehrengiz türü, XVI. yüzyılın başında örnekler vermeye başlamış ve XVIII. yüzyılın sonuna

Geliş tarihi (Received): 24-07-2023 Kabul tarihi (Accepted): 19-01-2024

* Dr. Öğr. Üyesi, Başkent Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü/ Başkent University Faculty of Arts and Sciences Department of Turkish Language and Literature. Ankara-Türkiye. aaytac@baskent.edu.tr. ORCID ID: 0000-0003-3785-7182

kadar devam etmiştir. Çalışmanın konusu olan metin, XVIII. yüzyıl şairlerinden Vahîd Mahtûmî'nin, bugün Yunanistan sınırlarında bulunan Yenişehir kenti ve kentin özelliklerini anlattığı 524 beyitten oluşan *Lâlezâr (Yenişehir-i Fenâr)* şehrengizidir. Mesnevi formunda kaleme alınan metinden hareketle, şairin tasvirine yer verdiği mekânlar ve bu mekânlardan hareketle oluşturulan atmosfer değerlendirilmiş ve anlatımın edebî özellikleri üzerinde durulmuştur. XVIII. yüzyılda halk dili ve gündelik hayat koşullarını başarıyla şiire yansıtmış olan Mahtûmî'nin üslubundan, bahsi geçen mekânların özelliklerini okumak yoluyla, şehrin dönemdeki görüntüsünün aydınlatılması ve atmosferi yansıtılan yerlerin insanın ruh hâli ve toplum yaşayışı üzerine etkilerinin ortaya konulması çalışmanın amaçlarını oluşturmaktadır.

Anahtar Sözcükler: *Vahîd Mahtûmî, Lâlezâr, Yenişehir, şehrengiz, atmosfer.*

Abstract

Shehrengiz can be defined as a poetic genre that presents the beauties of a neighborhood, who are famous in various arts and professions, with the elements of social life and local beauties of that neighborhood, with vivid descriptions and colorful praises. *Shehrengiz* texts have an important place in terms of not only recording the famous tradesmen, but also shedding light on the socio-cultural structure of the period they belong to, containing information about social and economic life, and reflecting features of daily spoken language. When evaluated together with the poet's style, *shehrengiz* works should be considered as socio-cultural keys that involve many clues in the context of the structure of the society and the historical texture of the place or places in question. In Turkish literature, the *shehrengiz* type, which was mostly written in *masnavi* verse, began giving examples at the beginning of the 16th century and continued until the late 18th century. The text, which is the subject of the study, is the *Lâlezâr (Yenişehir-i Fenâr)* *shehrengiz* consisting of 524 couplets, in which Vahîd Mahtûmî, one of the 18th century poets, describes the characteristics of the city of Yenişehir, which is located in the borders of Greece today. Based on the text written in the form of *masnavi*, the places where the poet gave place to his description and the atmosphere created from these places were evaluated and the literary features of the expression were emphasized. The aim of the study is to illuminate the image of the city in the period and to reveal the effects of the places whose atmosphere is reflected on the mood of the people and social life by reading the characteristics of the places mentioned from the style of Mahtûmî, who successfully reflected the folk language and daily life conditions into poetry in the 18th century.

Keywords: *Vahîd Mahtûmî, Lâlezâr, Yenişehir, shehrengiz, atmosphere.*

Extended summary

The term *shehrengiz*; It refers to works that deal with the historical and natural beauties of a city, its famous names in their fields of art or profession, their social situation and their prominent features in various aspects. Works written in the *shehrengiz* genre generally pre-

sent the beauties of a neighborhood who are famous in various arts and professions, with vivid descriptions and colorful praises, by blending the elements of social life and local beauties of that neighborhood. Shehrensiz texts; In addition to recording famous tradesmen, it has an important place in terms of shedding light on the socio-cultural structure of the period to which it belongs, containing information about social and economic life, and containing features of daily spoken language.

In Turkish literature, the shehrensiz genre, which is mostly written in mesnevi verse form, started to give examples at the beginning of the 16th century. After it became fashionable and spread, the last examples disappeared at the end of the 18th century. The oldest records about examples of the species are found in *Keşfü'z-zünûn*. Here, only the names of Kemâlî, Mesîhî, Sülûkî, Yahyâ, Lâmi'î and Âşık Çelebi are given as poets with shehrensiz (Karacasu, 2007: 260). The oldest example of shehrensiz in Turkish literature is accepted as "Edirne Şehrensizi" of Mesîhî. When the works whose texts are available today and which we have learned through sources, but whose texts are not yet available today are compiled, it can be said that there are a total of 81 shehrensiz texts in Turkish literature.

The shehrensiz text that is the subject of our study is the shehrensiz named *Lâlezâr*, also known as *Yenişehir-i Fenâr*, written by Vahîd Mahtûmî in the 18th century. The work, written in verse in mesnevi verse form, contains 524 couplets. The work was written in the *fâ'i lâ tûn me fâ'i lûn fâ'i lûn* meter. Although the exact date of writing of the work is not known, based on the information given in the work, it can be thought that it was written between 1721-1722. Bahattin Kahraman (1995) provides information about 12 copies in his doctoral thesis about the work.

The city of Yenişehir (Larissa), located within the borders of Greece today, was among the largest cities of the state in Europe with its mosques, madrasas and lodges during the Ottoman period. The history of the city dates back to ancient times. Today, there are three buildings re-remaining from the Ottoman period in the city: the bedesten, the mosque and the bath, but these are partially standing. Yenişehir is also an important city as it is a city where many Ottoman poets, scholars and writers were born, grew up, lived or served (Kiel, 2013: 473-476). In his Yenişehir shehrensiz, Mahtûmî described some Yenişehir places in detail. These places are important gathering points for those living in the city. The poet's vivid descriptions, colorful paintings and lyricism in his style led us to do such a study.

In our study, the places included in the poet's shehrensiz are evaluated by taking into account his narrative style and method. These places, which are the symbols of the city; Bayraklı Mosque, Bedesten, Karamanlı Grove, Kapudan Pasha Bath, Kõstem River and its gardens will be interpreted by taking into consideration the couplet examples taken from the shehrensiz.

The depiction of places with various images also reflects some data about the emotional state of the people. These places constitute the living spaces and productivity of the region and also present themselves as places that have a positive impact on people's mood. All of the places depicted or mentioned are places that enable people to come together and provide so-

cio-cultural nourishment. The style and atmosphere reflection methods used when depicting these places are important in terms of providing information about the places and therefore the social and social life of the period.

Giriş

Farsça “şehir” ve “engîz” kelimelerinin birleşiminden meydana gelen “şehir-engîz” kelimesi sözlük manası ile “şehir karıştıran, şehri harekete getiren” ifadelerini karşılamaktadır. Edebî bir tür olarak ise; bir şehrin tarihi, doğal güzelliklerini, sanat ya da meslekleriyle dallarında ün elde etmiş isimlerini, onların sosyal durumlarını ve çeşitli yönlerden öne çıkan özelliklerini ele alan eserleri ifade eder (Devellioğlu, 2000: 1181; Kaya, 2010: 461). Pakalın, “Ortalığa velvele salacak ve dedikoduya sebep olacak şeyler hakkında yazılan şiirlere verilen addır.” şeklinde bir tanım ortaya koyar (1983, C. III: 327). Şehrengiz kabul edilebilecek içerikte yazılan eserler için farklı isimler de kullanılmıştır. Bunlardan bir kısmı; *şehir-âşûb*, *âlem-âşûb*, *dehr-âşûb*, *cihân-âşûb*, *felek-âşûb*, *şevk-engîz*, *heves-nâme*, *senâyüü'l-bedâyî*, *mecma'u'l-esnâf*, *karnâme* gibi isimlerdir (Levend, 1958: 59-63).

Konuyla ilgili yapılan ilk kapsamlı çalışma olan Mustafa İzzet tezinde bir şehrengizin şehir tasvirleri, güzellerin övgüleri özelliklerinin yanında tahrik edip ortalığı fitneye veren eserler olabilme özelliği de olduğunu ifade eder (Deliçay, 1936: 8). Levend'in, kitabında şehrengizin içeriğini anlatırken türe, bir şehrin güzellerini tasvir etmek amacıyla yazılmış örneklerine; yalnız bir güzeli anlatan, güzelleri grup grup tasvir eden ve bir şehrin yalnız gezilip görülecek yerlerini anlatan örnekleri de dâhil ederek türün sınırlarını genişlettiği görülür (1958: 14). Akkuş, konuyla ilgili hazırladığı tez çalışmasında şehrengiz türü için şöyle bir açıklama yapar:

Edebî terim olarak şehir-engîz, “maşûk: sevgili” anlamında kullanılmıştır. Edebî tür olarak şehir-engîz bir şehrin güzellerini, tabii ve sosyal özelliklerini tasvir maksadıyla yazılan nazım türüdür... İlk bakışta şehir-engîzlerde şair sevgiliyi ve onun güzelliğini anlatıyor gibi görünse de asıl maksat, şairin kendi döneminde ve çevresinde meşhur olan meslekleri ve sanatçıları anlatmaktır... Görüldüğü gibi, şehir-engizlerde buraya kadar iki özellik ön plana çıkmıştır: Güzellerin tasviri ve mesleklerin tanıtımı. Güzeller, aslında birer sevgili değil birer meslek erbabıdır. Şâir, seçmiş olduğu konunun sıkıcı oluşu sebebiyle zor durumda kalır. Şehir-engizi yazarken sanatını, yeteneğini ve zekâ gücünü sergilemek zorundadır. Çünkü her bir meslek erbâbını (güzeli) vafederken şairâne bir mazmunu meydana getirme, güzel bir manâ ortaya koyma zorunluluğu duyar. Bu bakımdan konuyu aşk, âşık, maşûk çerçevesine oturtarak güzeli, yahut, yerinde ifadeyle, sanatçıların uğraşlarını uygun cinaslarla birer ayrı tablo hâlinde takdim eder. (1987: 6-8.)

Bu açıklamada dikkat çeken nokta, şairin şehrengizi, o zamana kadar alışkın olduğu bir gazel metni gibi kurma yönelimidir. Divan şiiri, sevgili-âşık tiplerine hâkim ve üreticisinin edebî dağarcığı, bu noktada hayli ileridir. Dolayısıyla türün, meslek erbâbı tasviri özelliğine, şairlerin âşıkâne üslubu eklenir. Böylece, edebî seviye belli bir düzeye çıkar. Bu üsluba, içerikte yer alan tarihî, sosyal ve kültürel unsurlar da eklenince türün asıl kıymeti meydana çıkar.

Lâmi'î Çelebi'nin Bursa şehrengizini ele aldığı makalesinde Tezcan ise şehrengiz için şöyle bir tanım yapar: “Şehrengiz, bir şehrin kendisine aşk duyulan güzel ve çoğu çarşı esnafından olan delikanlılarını tasvir eden ve öven şiirlerden oluşan eserdir.” (2001: 162). Bu tanım, şehrin kendisine ait övgü ve tasvirleri dışarıda tutması yönünden diğer tanımlardan farklılık gösterir. Geçmişten bugüne kadar yapılmış tanımlar değerlendirildiğinde şehrengiz tanımını şöyle ortaya koymak mümkündür: Bir muhitin çeşitli sanat ve meslek dallarında ün yapmış güzellerini, o muhitin toplumsal hayata dair unsurları ve yerel güzellikleriyle harmanlayarak canlı tasvir ve renkli övgülerle ortaya koyan manzum türdür. Bu tanım çerçevesinde şehrengizin ana kollarının; muhit, güzel, sanat-meslek ve toplumsal-yerel unsurlar maddelelerinden oluştuğu söylenebilir. Şehrengiz metinleri; meşhur esnafı kayıt altına almasının yanı sıra ait olduğu dönemin sosyo-kültürel yapısına ışık tutması, toplumsal ve iktisadî hayata dair bilgiler barındırması ve günlük konuşma diline ait özellikleri ihtiva etmesi bakımından önemli bir yere sahiptir. Âgah Sırrı Levend'in (1958: 14) şehrengizler için “Toplumun hayatını, kendi çağının özelliklerini bir divandan daha canlı, daha renkli olarak aksettirir.” ifadesinden de anlaşılacağı gibi şehrengizler divanlara göre, şairlerin daha samimi, daha rahat olabildiği bir tür olarak dönemin yaşantısını daha şeffaf bir mercekten yansıtmaktadır.

Türk edebiyatında, daha çok mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan şehrengiz türü, XVI. yüzyılın başında örnekler vermeye başlamıştır. Moda hâline gelip yayılmasının ardından XVIII. yüzyıl sonlarında son örneklerini vererek kaybolmuştur. Türün örnekleri ile ilgili en eski kayıtlara *Keşfü'z-zünûn*'da rastlanır. Burada şehrengiz sahibi şairler olarak yalnızca Kemâlî, Mesîhî, Sülûkî, Yahyâ, Lâmi'î ve Âşık Çelebi'nin isimleri verilir (Karacasu, 2007: 260).

Türk edebiyatının en eski şehrengiz örneği Mesîhî'nin Edirne şehrengizi olarak kabul edilmektedir. Tarihi tam belli olmamakla birlikte II. Bâyezid döneminde ve şairin ölüm yılı olan 1512'den biraz önce yazıldığı tahmin edilmektedir (Akkuş, 1987: 17-18; Tıǧlı, 2020: 85). XIX. yüzyıla ait, Urfalı Baba Cem'î'nin Podgorica ve İşkodra şehrengizi ise türün klasik tanımına tam olarak uygunluk göstermediği için kimi araştırmacılar tarafından şehrengiz metinleri arasında sayılmamaktadır (Tıǧlı, 2020: 173). Yapılan klasik şehrengiz tanımı ve içeriğine göre, metinleri bugün tam olarak elimizde olan Türkçe şehrengizler; XVI. yüzyılda 48, XVII. yüzyılda 3 ve XVIII. yüzyılda 2 örnek olmak üzere 53 tanedir. Bunlara ek olarak; müellifi meçhul *Belgrad*, *Budin*, *İstanbul* ve *Lefkoşa* şehrengizlerini de saymak yerinde olacaktır. Hakîr mahlasına sahip olduğu düşünülen şairin de 71 beyitlik şehrengizi, Paris Bibliotega Nationale'de bulunmuştur. Üzerine yapılan çalışmada, eserde bir kayıt bulunmamasına rağmen şairin üslubundan hareketle, anlatılan şehrin Rumeli şehirlerinden biri olduğu tahmin edilmektedir (Harmancı vd., 2018: 406-407). Tıǧlı, çalışmasında bu metni, müstakil olmayıp farklı bir şehrengizin içinde yer alan şehrengizler arasına dâhil etmiştir (2020: 171).

Bunlardan başka, kaynaklarda sadece adı geçen ya da bugün tam bir nüshası elde olmayan 23 şehrengiz metni daha kaynaklarda anılır. Metni tam olarak elde olmayan eserler de eklenince Türkçe olarak yazılmış toplam şehrengiz sayısı 81 olmaktadır. Çalışmamıza konu olan şehrengiz metni ise XVIII. yüzyılda Vahîd Mahtûmî tarafından kaleme alınıp *Yenişehir-i Fenâr* olarak da anılan *Lâlezâr* isimli şehrengizdir.

1. Vahîd Mahtûmî ve Lâlezâr (Yenişehir-i Fenâr) şehrengizi

Asıl adı Mehmed olan Mahtûmî Ağa, İstanbul doğumlu olup doğum tarihi belli değildir. Ölüm yılı ise “Âh göçdi Mahtûmî” sözüyle düşürülen tarih ile 1145/1732-1733 olarak kaydedilir. Enderun’da yetişmiş ve eğitimi sonunda Hırka-i Saâdet Daire’sinde göreve başlamıştır. On yıl kadar burada çalışmasının ardından kendisine çavuşluk verilmiş, gedikliler arasına **katılmıştır**. Cirit atma, kılıç kullanma, binicilik ile saz çalıp türkü ve tekerleme söylemedeki yeteneği sayesinde Sultan III. Ahmed’in ilgisini kazanır ve Mora seferinde onun yanında yer almıştır. Silahdârlık ve hazine ağalığı görevlerinde bulunduktan sonra 1717’de azledilerek Rakka’ya sürülmüştür. Üç yıl kadar Rakka’da kalmasının ardından izin alarak hac vazifesini yerine getirmiştir. İstanbul’a dönmek için çeşitli uğraşlar vermesine rağmen çabası sonuç almamıştır. Bunun üzerine Rumeli’ye geçip bugün Yunanistan’da bulunan Yenişehir-i Fenâr (Larissa)’a yerleşmiş ve tüm Rumeli’yi dolaşmıştır. I. Mahmûd’un 1730’da tahta çıkmasıyla affedilerek İstanbul’a dönmüş ve kısa süre sonra burada vefat etmiştir (Kahraman, 2012: 436; Kesik, 2014).

Şiirlerinde Vahîd ve Mahtûmî mahlaslarını kullanan şair, çoğunlukla Vahîd-i Mahtûmî olarak tanınmıştır. Mahtûmî’yi, hece ile yazdığı şiirlerinden ötürü Köprülü’nün saz **şairi** olarak değerlendirmesi, Horata’ya göre kendisini saz **şairi** vasfıyla nitelendirmek için yetersizdir (2009: 83-84). Mahtûmî, halkın dilini ve hayat tarzını şiirlerine yansıtan ve devri için çağdaşlarından geri kalmayacak derecede şiir söyleyen bir divan **şairidir**. Hece vezni ile yazılmış birçok gazel ve şarkısı bulunmaktadır. Enderunlu Vâsîf’tan sonra en çok şarkısı bulunan **şairdir**. Gazellerinde rint bir üslup hâkimdir. Gurbet yaşantısı sebebiyle bazı şiirlerinde melankolik bir ruh da bulunur. Genellikle folklorik üslup tercih etmekle birlikte yer yer Nâbî tarzında hikemî üslup yansıttığı şiirleri de mevcuttur. Saz şiirini divan şiirine yaklaştırmış olması bakımından önem arz eden isimlerden biri Mahtûmî’dir (Horata, 2009: 82-84; Kocatürk, 1967: 243). 1717’de düzenlenmiş 445 manzumelik divanının toplam on üç nüshası bulunur. Bahattin Kahraman (1995), divan üzerine bir doktora çalışması yapmıştır. Divanın çoğu nüshasında, 120 beyitlik *Sergüzeşt-i Garîb-i Bağdâdî* ve 39 beyitlik *Nâme-i Âşıkâne-i Manzûm* isimli mesnevileri de bulunmaktadır. I. Mahmûd’a affedilmek üzere yazdığı *Arz-i Hâl-i Mahtûmî Berây-ı Sultân Mahmûd Hân* isimli 83 beyitlik başka bir mesnevisi de bir hâl tercümesi mahiyetinde olup tam nüshası Süleymaniye Kütüphanesi’nde yer almaktadır. Şairin mensur tek eseri ise *Mora Seferi* isimli fetih-nâmesidir. Eser, Sevim Üngün (1965: 101-116) tarafından yayımlanmıştır. Bizim de konumuzu oluşturan *Lâlezâr* adını verdiği eseri ise, Yenişehir hakkında mesnevi formunda yazılmış 524 beyitlik bir şehrengizdir (Horata, 2007: 487; Levend, 1958: 58-59; Kahraman, 2012: 437).

1.1. Lâlezâr (Yenişehir-i Fenâr)

Yenişehir bugün Yunanistan sınırları içinde, bir liman şehri Volos’un 50 km. kuzeybatısında Teselya ovasında yer almaktadır. Bugünkü adıyla “Larissa/Larisa” Grekçe öncesi bir kelime olup “kale, hisar” anlamına gelmektedir. **Şehir, Doğu Teselya ovasındaki alçak bir**

tepede Salambria (Köstem) Nehri'nin kenarında yer alır. İpekli kumaş, kâğıt ve şeker fabrikaları başlıca sanayi kuruluşlarıdır. Yunanistan'ın milli içkisi “uzo” Yenişehir'de üretilmektedir. Osmanlı döneminde cami, medrese ve tekkeleriyle devletin Avrupa'daki en büyük şehirleri arasında yer almaktaydı. Şehrin tarihi eski çağlara dek uzanmaktadır. Bursa'da yer alan Yenişehir ile karışmaması açısından buraya “Yenişehir-i Fener” ya da “Yenişehir-i Fenâr” adı verilmiştir. Günümüzde şehirde Osmanlı'dan kalan birer bedesten, câmi ve hamam olmak üzere üç yapı bulunur. Fakat bunlar da kısmen ayaktadır. Yenişehir, pek çok Osmanlı şair, âlim ve yazarının doğup büyüdüğü, yaşadığı ya da hizmet verdiği bir şehir olması açısından da önemli bir şehirdir (Kiel, 2013: 473-475).

Görsel I: Yenişehir'in Haritadaki Yeri

Görsel II: Yenişehir/Larissa (Bugün)

Görsel III: Yenişehir-i Fener (XIX. yüzyıl)

Çalışma konumuz olan eser Mahtûmî'nin, sürgün yıllarındayken, Yenişehir (Yenişehir-i Fenâr) için kaleme aldığı şehrengiz metnidir. Manzum olarak mesnevi nazım şekliyle yazılmış olan eser 524 beyit içerir. Aruzun fe'î lâ tün me fâ'î lün fe'î lün kalıbıyla yazılmıştır. Eserin yazılış tarihi kesin olarak belli olmamakla birlikte, eserde verilen bilgilerden hareketle 1721-1722 yılları arasında yazılmış olduğu düşünülebilir. Bahattin Kahraman, yaptığı doktora tez çalışmasında esere ait 12 nüshanın bilgilerini vermektedir.¹⁴

19 bölümden oluşan eserde şu başlıklar bulunmaktadır:

	Bölüm Başlıkları	Beyit Aralığı
1.	Tevhîd	1-12.
2.	Na'at	13-23.
3.	İ'tirâf-ı Günâhkârî-i Hod	24-41.
4.	Bâdî-i Nazm-ı Lâlezâr-ı Bûtân	42-211.
5.	Sıfat-ı Nevbahâr-ı Şûr-engîz	212-258.
6.	Midhat-i Hazret-i Veliyy-i Ni'âm	259-269.
7.	Sıfat-ı Serv-i Gülşen-i Eymen	270-281.
8.	Sıfat-ı Kızmito Arûsü'l-hayl	282-292.
9.	Midhat-i Es'ad İbn-i Kırılankıç	293-303.
10.	Midhat-i Gümürkci Kayını Aynî Hüseyin	304-314.
11.	Midhat-i Mustafa Tokuc-zâde	315-325.
12.	Midhat-i Varda-zâde Monla Ali	326-335.
13.	Midhat-i Hüsn-i Seyyid-i Hübân	336-346.
14.	Midhat-i Merdümân-ı Dîde-i Cân	347-357.
15.	Sûret-i Hâl-i Âfet-i Uşşâk	358-369.
16.	Medh-i Hüsn-i Demirci-zâde Hüseyin	370-383.
17.	Der Beyân-ı Tetimme-i Maksûd	384-413.
18.	Der Temâşâ-yı Âlem-i Envâr	414-448.
19.	Medh-i Kapudan Paşa ve Arz-ı Hâl-i Vahîd	449-524.

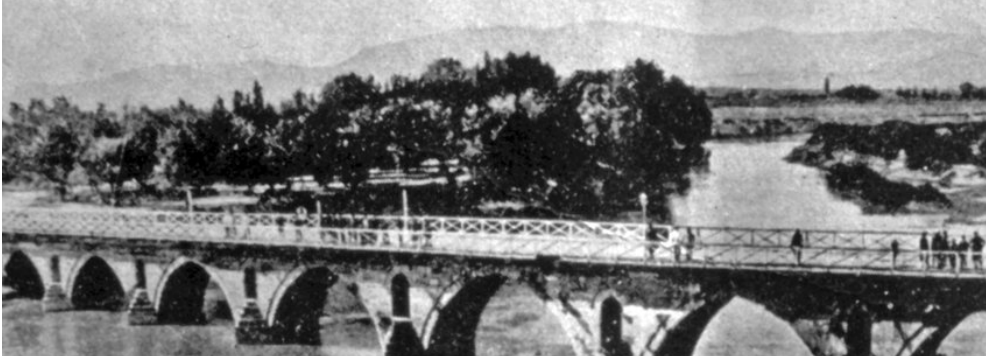
1.2. Lâlezâr'da atmosferin inşası

524 beyitlik Yenişehir şehrengizinde Mahtûmî, bazı Yenişehir mekânlarını uzunca anlatmıştır. Bunların anlatımında kullandığı canlı tasvirler, çizdiği renkli tablolar ve üslubundaki lirizm bizi böyle bir çalışma yapmaya yönlendirmiştir. Öyle ki, mekânların çeşitli imgelerle anlatımı, halkın duygu durumuna ait birtakım verileri de yansıtır niteliktedir. Şehrengizde Yenişehir'in; Köstem Nehri, Karamanlı Korusu (Karşu Yaka), Bayraklı Câmî', bölgeleri ile baharda bağlık bahçelik yerlerin tasvirine yer verilmiştir.

Halkın sosyal yaşantısına ışık tutan bu mekânlar, **şairin** üslubuyla bir araya gelerek dönemin sosyo-kültürel yapısını canlı bir biçimde gözler önüne sermektedir. Bu sayede, "mekân-insan" arasındaki bağlantıdan hareketle, "mekânın poetikası"²⁵ üzerine birtakım veriler elde edilebilir. Sözü edilen yerlerin tümünde **şairin**, bahar mevsiminin toplumda yarattığı coşkuyla paralel olarak pozitif ruh hâli görüntüleri aktardığı göze çarpar. Yerleşim yerine yakın bir nehir, nehrin çevresinde bulunan bağlık araziler... Bu yerler, bölgenin yaşam alanlarını ve verimini oluşturmakla birlikte insanın ruh hâline pozitif yönden etki eden yerler olarak kendini göstermektedir. Tasviri yapılan ya da sözü edilen yerlerin tümü, insanların bir arada bulunmasına vesile olan ve sosyo-kültürel açıdan beslenmelerine olanak sağlayan yerlerdir.

1.2.11. Köstem Nehri

Bugün Larissa olarak anılan tarihî bir Yunanistan şehri olup Teselya Ovası'nda yer alan Yenişehir'de (Yenişehir-i Fenâr) bir nehirdir. Şehir bu nehrin kıyısında yer alır. Pineios ya da Salambria adlarıyla da anılan nehrin üzerinde Hasan Bey Köprüsü bulunmaktadır (Kiel, 2013: 473; Kızıldaş, 2020: 420-421).

Görsel IV: Köstem Nehri ve Hasan Bey Köprüsü

Mahtûmî'nin şehrengizinde, üzerinde sürekli kayıkların bulunması ve nehrin karşı yakasına kayıklarla yapılan gezintiler konusunda bilgiler bulunmaktadır. Adı iki beyitte geçmekteyken nehrin özellikleriyle ilgili bilgiler toplam yirmi iki beyitte bulunur:

Zevrak ile o cem'-i nâ-mahsûr

Nehr-i Köstemden eylediler 'ubûr (241.)

Köstem Nehri, şehrengizde ilk kez 59. beyitte anılır. Şairin Rumeli'yi gezdikten sonra Yenişehir'de kalmaya karar kılmasının sebeplerinden biri olarak nehirden bahsedilir. Köstem Nehri, suyu saf ve temiz, gönle mutluluk veren bir görüntüde tarif edilir:

Nehr-i şehri görüp safâ buldum

Bir iki tâze âşinâ buldum

Ek olarak, yukarıdaki beyitten hareketle, nehrin kıyı bölgelerinin sosyal ortamlar olarak anılması da nehrin öne çıkan özelliklerinden biridir. Şair, Köstem Nehri'nin suyunu, berekliliğine vurgu yaparak, şehrin güzelliğini yansıtan bir aynaya benzetmiştir. Nehir, berekliliği ve temizliği ile kişiye mutluluk veren bir özellik taşımaktadır:

Nehrûñ âb-ı safâ-me 'âlinden

Şehrûñ âyîne-i cemâlınden (60.)

Eserde, ilkbaharın gelişi ile ilgili kısma geçilmeden evvel, şehrin ve nehrin birlikte meydana getirdiği tabloyu şair şöyle anlatır:

Mâ'i bir hâre cûy-ı kûh-güdâz

İde şâh-ı bahâra pâ-y-endâz

Şehr olur sanki sîm-ten dilber

Kuşadur şehri nehr hem çü kemer (167-168.)

Nehir, hem parlaklık hem de üzerindeki dalgalanmalar sebebiyle, su renginde bir ipekli kumaşa benzetilir. Teşhis sanatıyla kişileştirilerek suyunun coşkunca akması, padişahın ayağına serilen uzunca bir halı benzetmesiyle aktarılır. Burada, saygı ve bağlılık göstergesi olarak eski bir gelenek olan padişah ve maiyetinin geçeceği yollara halı ya da çuha benzeri malzemenin serilmesi âdetini görürüz. Yukarıdaki beyitten anlaşıldığı üzere, nehir burada padişahın ayağına serilen ve ipekten imal edilmiş bir halıya benzetilmektedir. Diğer beyitte ise; Yenişehir, güzellikleriyle gümüş tenli bir sevgiliye benzetilirken, Köstem Nehri de o güzelin beline dolanan bir kemer olarak tasvir edilir.

Nehrin, ilkbahar zamanlarında insanların hava almak için uğrak bir mekân hâline gelmesi şair tarafından “insanları büyüleyerek kendine doğru çekmesi” ifadesiyle verilmiştir. Dalgaların nehir üzerinde oluşturduğu beyaz köpükler ise zincire teşbih edilir. Bir diğer tasvirde, nehir bu sefer bir yün tezgâhına benzetilerek üzerinde konumlanan kayıklar ise, bahar zamanı sürekli gelip gitmekte olduğundan mekiğe benzetilmiştir:

Çeker eşhâsı eyleyüp teshîr

Mevce-i âb-ı nehr olur zencîr (169.)

Nehr bir sûf dest-gâhı olur

Mekiği zevrak-ı sipâhi olur (171.)

Nehrin en çok öne çıkarılan özelliği suyunun berraklığı ve temizliğidir. Şair bu yönüyle, nehrin sıcak havalarda serinlemek için kullanıldığını da belirtir. Bu parlak ve temiz görüntüsüyle Köstem Nehri, aynaya benzetilmektedir. Nehre yüzüp serinlemek için giren güzellerin yüzeyde oluşturduğu dalgalanmaları anlatmak için “yürek hoplat-” deyimini kullanılmıştır. Şair böylece nehrin, görülen güzellikler karşısında heyecanlanma duygusunu da teşhis yoluyla ifade etmiş olur.

Cûy-ı şeffâf u sâfa girdi bütân

Oldı gûyâ perîye şîşe mekân (421.)

Sâf idi cû misâl-i âyîne

Gümüş âyîne idi her sîne (422.)

Suda refîârı her perî-rûyuñ

Yüregin oynadur idi cûyuñ (425.)

1.2.2. Karamanlu Korısı (Karşu Yaka)

Bölge, Yenişehir’ de nehrin karşı tarafında yer alan ve şairin de bir beytinde ifade ettiği üzere “karşu yaka” olarak adlandırılan bir vakıf arsasıdır. Şiirdeki beyitlerden halkın oraya zevk, sefa ve sohbet için gittiği anlaşılmaktadır. Ağaçlık bir bölgedir ve genç, yaşlı herkes oraya yakınlık kurmak ve muhabbet etmek için gitmektedir. Şair, şehrin tüm güzellerinin orada toplandığı bilgisini vererek mekânı “mev’id-i meh-veşân-ı şehîr” ve “mecma‘-ı dilberân-ı şehîr” ifadeleriyle anlatır.

Güzellerin bir araya toplanarak oluşturduğu görüntüyle arazi bir kiliseye, güzeller ise putlara benzetilir. Bu görüntüyle arsa, “sanem-zâr-ı pür-belâ” ifadesi kullanılarak tasvir edilir:

*Deyr-i sahrâ bütân ile tolmış
Bir sanem-zâr-ı pür-belâ olmuş (255.)*

Sohbetin yanı sıra nehirde yüzdüğü de belirtilir. Kayıklarla ulaşım sağlanan bölge o kadar rağbet görmektedir ki çok sayıda kayığın gidip döndüğü anlatılırken şair “mekik dokumak” ifadesini kullanır. Bu sosyal etkinliğin çok eski bir âdet olduğu da şiirde vurgulanır. Bölgenin adı üç beyitte geçmekteyken orada yapılan etkinlikler ve bölgenin özellikleri toplam yirmi iki beyitte anlatılır. Göğü kaplayan ağaçları ve bahçeleriyle bu kuru cennete benzetilir:

*Bu vilâyetde bir ‘amel vardur
Korı nâmında bir mahal vardur*

*‘Arsa-i vakfdur berâ-yı safâ
Karamanlu Korısı dirler aña*

*‘Âlem olmuşdur ey hüner-mâye
Karşu Yaka dirüz o me‘vâya (163-165.)*

Özellikle ilkbahar zamanı gelip çiçeklerin açtığı ve ağaçların gölgesini vermeye başladığı vakitlerde, büyük ve küçüklerin, tüm meslek grubu mensuplarının bu mekâna gidip sohbet ettiği, birbirleriyle sosyal ilişkiler kurduğu bilgisi verilir. Burası, her tarafa çadırların kurulduğu, insanların yiyip içip şarkılarıyla eğlendiği sosyal bir alan olarak tasvir edilir.

*İttifâk ile ülfet itmek için
Geçer ol câya sohbet itmek için*

*Kurılır haymeler taraf-be-taraf
Cem' olur halk hep hiref-be-hiref*

*O makar halka cây-ı 'işretdür
Yeñişehr içre eski 'âdetdür* (173-175.)

*Ne kadar var ise gürûh-ı ricâl
Çıkıdılar ol mesîreye derhâl* (235.)

*Encümen-sâz-ı 'iş olup yer yer
Haymeler kurdılar felek-peyker* (243.)

Havanın sıcaklığından bunalanların serinlemek için söğüt gölgelerine geçtikleri ya da nehre girdikleri belirtilmektedir. Güzellerin suya girdikleri zamanki görüntülerinden de “bir içim su” ifadesi kullanılarak bahsedilir:

*Tâb-ı germâdan olup âsûde
Sâye-i bîdde leb-i cûda* (177.)

*Hüblar cûy-ı pür-halâvetde
Bir içim su olur letâfetde* (179.)

1.2.3. Hammâm-ı Kapudân Paşa

Mahtûmî, yalı hamamı olarak ifade ettiği *Kapudân Mustafa Paşa Hamamı* adlı yerin tasvirini yaparken açık havada, Köstem Nehri kıyısında suyu ılık bir bölgeyi anlatır. Bölgede bir hamam mimarisinde olması beklenen hiçbir bölüm ve eşyanın olmamasından ötürü burasının bir tür ılıca özelliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Suyunun özelliklerini anlatırken de “cûy” ve “nehr-i şehr” ifadelerinin kullanılması, Köstem Nehri'nin suyundan bahsedildiğini göstermektedir. İsmi 438. beyitte anılır:

*Oldı bu cây-ı dil-keşüñ zîrâ
Nâmu Hammâm-ı Kapudân Paşa* (438.)

Bölge, ılık ve durgun suyu ile bir hamam tasviriyle verilerek hamama dair birçok unsurun adı anılmaktadır. Suffe, halvet, câm, kubbe, lûle, tas, tokmak, resen, havlu, habâb, fûta, tarak, âyîne gibi unsurlar, taşıdığı özelliklerle bölgede yer alan unsurlarla benzerlik kurularak ifade edilmiştir. Ortada bulunan boş kısım bir hamamda bulunan orta dinlenme meydanına, yedi iklim hamamın yedi odasına, gökteki dokuz felek kubbelere, yıldızlar camlarına, nehir

doldurulmuş çeşmelere, gece ve gündüz siyah ve beyaz renkli peştamallarına, beyaz bulutlar serilmiş beyaz havlulara, gökte kayan yıldızlar bu havluların serildiği iplere ve Güneş ile Ay da parlak boyayla işlenmiş taslara benzetilmektedir:

Orta suffesidür zemîn-i cesîm

Heft-halvetdür aña heft-iklîm

Nüh-felek nüh-kabâbidur gûyâ

Câmlardur aña nücûm-ı semâ

Oldı enhâr lûleler el-hak

Atalar tâs koyacak tokmak

Resen-i kubbedür şihâb-ı medîd

Havlulardur serilmiş ebr-i sefid

Rûz u şeb fütalar sefid ü siyâh

Zer-tulâ iki tâs mihr ile mâh (439-443.)

Ufuk çizgisi üzerinde gökyüzünün kızıl görüntüsü, hamamlarda ortasında mangal bulunan kafese benzetilir. Ay, aynı zamanda dolunay hâliyle parlaklığı ve yuvarlaklığı yönünden aynaya, hilal hâlindeyken de şekli itibarıyla tараға teşbih edilmektedir:

Kafes-i nâr olup ufukla şafak

Bedr âyinedür hilâl tarak (444.)

1.2.4. Gül bahçesi (Gülşen, bâğ, çemen)

Mahtûmî, şehrengizinin “Sıfat-ı Nev-bahâr-ı Şûr-engîz” başlığında, ilkbaharın gelişile birlikte Yenişehir bahçelerinin tasvirini yapar. 216. beyitte başlayan tasvir, 229. beyte kadar sürer. Tüm fidanların çiçek açarak bahçelerin çeşitli çiçeklerle süslediği anlatılır. Şehrengizde yer alan bitki adları ve doğa unsurlarının büyük bir kısmı bu bölümde yer alır. *Gül, nergis, lâle, bîd, serv, çemen* gibi bitkiler ile *nihâl, berg, eşcâr, hâr, şebnem, nev-rûz, bâğ, bâd-ı cenûb, nesîm, gülşen, kühsâr, seyl, bülbül* unsurları da bahçe tasviriyle ilgili olarak bu beyitlerde görülmektedir. Gül bahçesi tasvirine geçilirken öncelikle ilkbahar vaktinin geldiği şu beyitlerle aktarılır:

Buldi çün nakd-i vakf-ı sâl nemâ⁶

Oldı ribhi reh-i bahâra fedâ

Bozulup narh-ı râyic-i sermâ

Bağlanıldı der-i dükân-ı şitâ (214-215.)

Beyitlerden anlaşıldığı üzere şair, ilkbaharın gelişini bazı ticarî ve malî terimleri kullanarak vermektedir. Bu anlamda; *narh*, *nakd*, *nemâ*, *ribh*, *râyic* gibi terimlerin de kullanılmasıyla bahâr bir mal, kış ise bir dükkâna benzetilmektedir. “Yıl” kavramı, bir vakıf olarak hayal edilerek baharın gelmesiyle kazancının arttığı belirtilir.

Mahtûmî, çizdiği bahçe tablosunda klasik üslup mazmunlarından faydalanmıştır. Gül, nergis ve lâle bahçeyi süsleyen çiçekler olarak yer almaktadır. Bunların, baharın ilk anlarında açan çiçekler olmasıyla ilkbaharın habercisi çiçekler olarak tanınmaları noktasından hareketle, bahçe tasvirinde ilk beyitleri oluşturmaları uygun düşmüştür:

Gül ü nergisle zeyn olup gülşen
Çıkdı esnâf-ı çârsû-yı çemen (216.)

...

Toldı ifrât-ı şevkden nemle
Çeşm-i nergis sirişk-i şebnemle

Pür idüp lâle câm-ı gül-rengi
Gonca çâk itdi câme-i nengi (218-219.)

Bu beyitlerde; çimenlik bir çarşıya benzetilerek içerisinde yer alan çiçekler ise birer çarşı esnafı olarak tahayyül edilmiştir. Teşhis sanatıyla birlikte, gülün katmanlı yapısı, nergisin göz ile ilişkisi ve lâlenin kadehe benzeyen şekli üzerinde durulmuştur. Lâle, kırmızı rengi ve şekli yönüyle kadehe benzetilirken nergisin ortasında bulunan çiy tanesi ise çiçeğin gözle benzerliği düşünülerek gözyaşına benzetilmiştir. Goncanın üzerinde gülün görünmesini engelleyen yapraklar bir namus elbisesine benzetilmiş ve baharın gelişiyile, gonca bu elbiseden kurtularak gül hâline gelmiştir.

Îşe nergisle gül salâ kıldı
Gülşenüñ gözi göñli açıldı (225.)

Yukarıdaki beyitte, gül ve nergisin bahar eğlencesine başladıkları ifade edilmiş ve bu ifadede neşelenmek anlamına gelen “gözi göñli açılmak” deyiminden faydalanılmıştır. Goncanın gül hâline gelmesi ve nergisin de göze benzeyen çiçeğinin açılmasıyla bahar meclisinin başladığı belirtilir. Beyitte “gül-göñül” ve “nergis-göz” arasındaki paralellik düzensiz bir leff ü neşr meydana getirirken “gözi göñli açılmak” deyiminin hem gerçek hem mecaz anlama uygun düşecek şekilde kinayeli kullanıldığı görülmektedir.

Mahtûmî, devam eden beyitlerde ise ağaçlardan ve doğaya ait diğer unsurlardan bahseder. Bir söğüt cinsi olan “bîd-i Mecnûn”, dallarının karmaşıklığı sebebiyle süpürgeye benzetilirken güneyden esen ılık bahar rüzgârı ise teşhis yoluyla süpürge tutan bir hizmetli olarak tahayyül edilir:

Bîd-i Mecnûm eyleyüp çârûb
Bâğı sildi süpürdi bâd-ı cebûb (220.)

Binicilik terimlerinden yararlanılarak oluşturulan aşağıdaki iki beyitte, mevsimin ılık havası ve Köstem Nehri'nin görüntüsü üzerinde durulmuştur. Çiçeklerin bağı saçıdığı kokularla yüklenen sabah rüzgârı bir ata benzetilerek, coşkunlukla akan nehir ise şekli ve akış hızı dolayısıyla atın hareketlerini kontrol etmeye yarayan bir kırbaç olarak beyte yansıtılır. İlkbaharın başlangıcı olarak kabul edilen nevrüz günü, teşhis yoluyla bir at terbiyecisine, coşkun akan nehir ise dikbaşlı bir ata benzetilir. Atların hızlanması amacıyla kullanılan sivri bir demir parçasını ifade eden “mehmûz/mahmûz” ile gül dikenini arasında benzerlik kurularak hüsn-i ta'lil ile nehrin akışına müdahale ettikleri ifade edilir:

Gördi rahş-ı nesîm-i gâliye-bû

Dest-i gülşende tâziyâne-i cû

Tevsen-i cûya râyiz-i nev-rûz

Hârdan urdu bâğda mehmûz (221-222.)

Mahtûmî'nin çizdiği bahar mevsimi portresinde, “gül-bülbül” birlikteliği de ihmal edilmemiştir. İlkbaharın müjdecisi güller ve gül bahçesinin vazgeçilmez bülbül, klasik görüntüleriyle tabloda yer alır. Goncanın “gül-i handân”a dönüşerek tebessümü ve bülbülün nâlelerle güle olan aşkı terennümü beyitlerde ifade edilmiştir. Feryat eden bülbülün hâli, hüsn-i ta'lil sanatıyla güle canını kurban etmesi olarak anlatılır. “Kuşca” ifadesi, hem bülbülü hem de küçüklüğü ifade edecek biçimde tevriyeli kullanılır:

Gül-i handâna bülbül-i nâlân

Eyledi kuşca cânını kurbân

Şevk ile bülbülân terennümde

Nâz ile gonceler tebessümde (228-229.)

1.2.5. Diğer mekânlar:

Yenişehir'de bulunan Bayraklı Câmî' ve Bedesten de Mahtûmî'nin *Lâlezâr'* ında yer verdiği mekânlardandır. Bu yerler de yine halkın bir arada bulunduğu sosyal merkezler olarak metinde yer alır. Ancak, şair buralardan bahsederken mekân görüntüsüyle ilgili herhangi bir tasvire yer vermemiştir. Bayraklı Câmî'nin adı bir beyitte geçip kılınan bir cuma namazı esnasında câminin imamı Arnavud-zâde Molla Hüseyin'den bahsedilirken sadece câmiye ait bazı bölümlerin adı anılmıştır.

Cum'a gün var o mescid-i hûba

Eyle tevcîh-i çeşm o mahbûba (133.)

Bedesten ise Yenişehir'in büyük bir ticaret pazarı olup eldeki vakıf kayıtlarına göre büyük altı kubbeli bir yapıdadır ancak bugün sadece gövde kısmı ayakta (Kiel, 2013: 475). Şehrengizde sadece adı geçen esnaf dükkânının bulunduğu yer olarak anılıp mekânın tasvirine yer verilmemiştir.

Râğıb iseñ cemâl-i cânâne
Bir tarîk ile var Bedestâne (97.)

Şevk ile azm idüp Bedestâne
Tâlib oldum metâ'-ı cânâne (108.)

Sonuç

XVIII. yüzyıl şehrengizlerinden biri olan Vahîd Mahtûmî'nin Lâlezâr adlı eseri, bugün Yunanistan sınırlarında olan Larissa (Yenişehir, Yenişehir-i Fenâr) kentinin güzelleri ve doğal güzelliklerini konu almaktadır. Mesnevî nazım şekliyle yazılan manzume aruzun *fe'i lâ tûn me fâ'i lûn fe'i lûn* kalıbıyla yazılmış olup 524 beyit ihtiva etmektedir. Eserin yazılış tarihi kesin olarak belli olmamakla birlikte, eserde verilen bilgilerden hareketle 1721-1722 yılları arasında yazılmış olduğu düşünülmektedir.

Toplam on dokuz bölüm başlığı taşıyan şehrengizde, Yenişehir'in doğal ve mimarî birçok özelliğine değinilmiştir. Kentin simgesi konumunda olan bu yerler; Bayraklı Câmi', Bedesten, Karamanlı Korusu, Kapudân Paşa Hamamı, Köstem Nehri ve bahçeleridir. Mahtûmî, kendine has lirik üslubuyla bu mekânların tasvirini yaparken canlı ve ahenkli bir dil kullanmıştır. Tasviri yapılan ya da sözü edilen yerlerin tümü, insanların bir arada bulunmasına vesile olan ve sosyo-kültürel açıdan beslenmelerine olanak sağlayan yerlerdir. Dolayısıyla bu yerlerin tümünün anlatımında, canlı imgelerle mutluluk açısından pozitif bir durum aktarılmiş ve toplumun ruh hâlini besleyen sıcak bir atmosfer kurgulanmıştır. Şairin mekân-insan arasında kurduğu pozitif bağlantı, mekânların toplumun ruh hâlini şekillendirme ya da yansıtma derecesini de göstermektedir.

Klasik üslubun yoğunlukla yer aldığı tasvirlerde yer yer Sebki-Hindî'nin soyut ve girift hayal dünyasına rastlanır. Bunun yanında, yer verdiği Türkçe deyim, atasözü ve ikilemeler de dil konusundaki becerisini de gözler önüne serer. Tasvirlerin yer aldığı bölümlerde **şairin kullandığı deyim ve atasözleri arasında “gönül alçaklığı etmek, gözi gönli açılmak, yaş dökmek, başuñ taşa urmak, beşli bayrağı açmak, gerü kalmak, sakalı bitmek, silip süpürmek, bir içim su olmak, yüreğın oynatmak, yer yer, yüzer yüzer, baş u kiç, hamâma giren derler.”** bulunmaktadır. Mekân tasvirleri yapılırken **şairin** çoğunlukla; teşbih, tevriye, kinâye ve leff ü neşr sanatlarından faydalandığı görülmektedir.

Şehri bir kemer gibi saran Köstem Nehri ve nehrin kenarında yer alan mesire yerleri özellikle bahar aylarında halkın her türden kesiminin sosyal ihtiyaçlarını karşılayan önemli noktalar olarak işaret edilmiştir. İlkbahar zamanı gelir gelmez halk buralara yiyip içip eğlenmek, şarkılar söyleyip sohbet etmek, güzel havanın ve serin suların tadını çıkarmak üzere gitmektedir. Şairin, cennetten bir parça olarak nitelediği bölge, şehrin tüm güzellerinin toplanma mekânı olarak ifade edilir. Nehrin bir bölgesinde yalı hamamı olarak tarif edilen “Hammâm-ı Kapudân Paşa” ılık ve durgun suyu ile tıpkı bir açık hava hamamı özelliği taşımaktadır.

İlkbaharın gelmesiyle çeşitli çiçek ve ağaç türleriyle canlanan bahçeler de şairin tasvirine yer verdiği alanlardandır. Bahar müjdecisi olarak özellikle gül, nergis ve lâle üzerinde durulmuş, bu çiçekler klasik mazmunlar çerçevesinde kişileştirilerek bahar meclisini kurarlar şeklinde tasvir edilmiştir. Söğüt ve servi de bahçe tasvirinde yer verilen ağaçlardır. İlkbahar vaktinde doğanın güzelliği anlatılırken “tevsen, râyiz, mahmûz, tâziyâne” gibi binicilik terimleri ile telmihen *Pervîz ü Şîrin* hikâyesinden “Şebdîz” ve “Gülgün” atları da anılmaktadır.

Yenişehir’de büyük bir ticaret merkezi konumunda olan *Bedesten* ve *Bayraklı Câmî*’de adı anılan diğer mekânlardan olup **şair** bu mekânların tasvirine dair herhangi bir bilgi vermemiştir.

XVIII. yüzyıl Yenişehir’ine yaptığı canlı tasvirlerle ışık tutan, oluşturduğu tablolarla mekânın gözümüzde canlanmasını sağlayan Mahtûmî, böylece dönemin günlük işleyişi ile sosyal hayatı hakkında bilgi edinmemize yardımcı olmaktadır. Çeşitli mekânlardan yola çıkılarak oluşturulan atmosferin, halkın duyu durumu üzerinde pozitif verilerle işlenmesi metinde dikkat çeker. Bahar mevsiminin ruhta uyandırdığı coşkunluk neticesinde, şairin tasvirini yaptığı mekânların tümünün, toplumu sosyal yönden besleyen, canlı ve aktif halk mekânları olarak aktarıldığı görülmektedir. Mekân tasvirlerinin anlatımında kullanılan lirizm, şairin şekillendirdiği tabloda pozitif duyu ve hisler yansıtmaktadır. Elde edilen edebî verilerin yanında mekânların durumu, görünüşü ve işlevine dair diğer niteliklerin kültürel araştırmalar, tarih ve sosyoloji çalışmaları açısından da yararlı olabileceği anlaşılmaktadır.

Notlar:

- 1 Bu çalışma, 20-22 Mayıs 2023 tarihleri arasında İsviçre Lozan’da gerçekleştirilen XI. ASEAD Uluslararası Sosyal Bilimler Sempozyumu’nda sunulan “Mahtûmî’nin Lâlezâr (Yenişehir-i Fenâr) Şehrengizinde Mekân Tasvirleri” başlıklı bildirden genişletilerek ortaya çıkarılmıştır.
- 2 Tığlı (2020: 108), çalışmasında Âşık mahlasıyla eserini yazmış olan bu şairin, bir Bursa şehrengizi de yazmış olan Âşık Çelebi olabileceğini belirtmektedir.
- 3 Yüzyılı tam olarak belli olmamakla birlikte Levend’in (1958: 54), eserin içerisinde bulunduğu mecmuanın 1049/1639 yılından önce derlenmiş olduğu kanısından hareketle XVI. yüzyıl metinleri içerisine dâhil edilmiştir.
- 4 Ayrıntılı bilgi için bk. Kahraman, 1995: 57-61.
- 5 Bu kavrama yer verilirken Gaston Bachelard’ın (1996) yapıtına işaret edilmektedir.
- 6 Mısra, Kahraman (1995: 791)’da “Buldî çün nakd-i vakt-i sâl-nümâ” şeklindedir. Ancak, bu şekliyle mana oturtulamadığından “vakt” yerine “vakf” “nümâ” yerine ise “nemâ” kelimeleri tercih edildiğinde anlama daha uygun olduğu düşünülmektedir.

Araştırma ve yayın etiği beyanı: Bu makale tamamıyla özgün bir araştırma olarak planlanmış, yürütülmüş ve sonuçları ile raporlaştırıldıktan sonra ilgili dergiye gönderilmiştir. Araştırma herhangi bir sempozyum, kongre vb. sunulmamış ya da başka bir dergiye değerlendirilmek üzere gönderilmemiştir.

Research and publication ethics statement:

This is a research article, containing original data, and it has not been previously published or submitted to any other outlet for publication. The author followed ethical principles and rules during the research process. In the study, informed consent was obtained from volunteer participants and the privacy of the participants was protected.

Yazarların makaleye katkı oranları: Bu makaledeki yazar, %100 düzeyinde makalenin yazılması aşamalarına katkı sağlamıştır.

Contribution rates of authors to the article

The author in this article contributed to the 100% level of writing of the article.

Etik komite onayı: Çalışmada etik kurul iznine gerek yoktur.

Ethics committee approval: Ethics committee approval is not required for the study.

Finansal destek: Çalışmada finansal destek alınmamıştır.

Support statement (Optional): No financial support was received for the study.

Çıkar çatışması: Çalışmada potansiyel çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Conflict of interest: There is no conflict of interest between the authors of this article.

Kaynakça

- Akkuş, M. (1987). *Türk edebiyatında şehir-engizler ve Bursa şehir-engizleri*, (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Bachelard, G. (1996) *Mekânın poetikası*. (Çev. Aykut Derman). **İstanbul: Kesit**.
- Deliçay, M. İ. (1936). *Türk edebiyatında şehrengizler*. (Mezuniyet Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Devellioğlu, F. (2000). *Osmanlıca Türkçe ansiklopedik lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi.
- Harmancı, M. E., M. Hasanoğlu, M. Kaya (2018). Bir Hakîr'in şehrengizi. *Prof. Dr. Tahir Üzgör'e Armağan*, 406-407.
- Horata, O. (2007). Vahîd Mahtûmî. *Türk Dünyası Ortak Edebiyatı, Türk Dünyası Edebiyatçıları Ansiklopedisi* (8). Ankara: AKM, 486-487.
- Horata, O. (2009). *Has bahçede hazan vakti-XVIII. yüzyıl son klasik dönem Türk edebiyatı*. Ankara: Akçağ.
- Kahraman, B. (2012). Vahîd-i Mahtûmî. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*. (42). İstanbul: TDV, 436-437.
- Kahraman, B. (2009). Vahîd Mahtûmî Dîvânı'nda görülen bir terim: Türkmaniyât. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, Hüseyin Ayan Özel Sayısı, 15* (39), 499-536.
- Kahraman, B. (1995). Vahîd Mahtûmî, Hayatı, Eserleri, Edebî Kişiliği ve Eserlerinin Tenkitli Metni, (Doktora Tezi), Cilt 1-2. Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Karacasu, B. (2007). Türk edebiyatında şehir-engizler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi, 5* (10), 259-313.
- Kaya, B. A. (2010). Şehrengiz. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 38, İstanbul: TDV, 461-462.

Kesik, B. (2014). Vahîd/Mahtûmî, Mehmed Mahtûmî Ağa. *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü*. (<https://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vahid-mahtumi-mehmed-mahtumi-aga>).

Kızıldaş, M. (2020). Muhteva olarak şehrengiz niteliği taşıyan üç manzume: “der vasf-ı Yenişehir-i Fenâr” (Yenişehirli Avnî), “şehir-i Edirne’nün evsâfidur” (Edirneli Örfî Mahmud ağa), “şehir-i Bitlis redifli şiir” (Müşak Baba). *RumeliDE*, Haziran (19), 413-442.

Kiel, M. (2013). Yenişehir. *Diyanet İslam Ansiklopedisi*, C. 43, İstanbul: TDV, 473-476.

Kocatürk, V. M. (1967). *Türk edebiyatı antolojisi*. Ankara: Edebiyat.

Köprülü, M. F. (2004). *Saz şairleri. I-V*. Ankara: Akçağ.

Levend, A. S. (1958). *Türk edebiyatında şehrengizler ve şehrengizlerde İstanbul*. İstanbul: Baha, 58-59.

Pakalın, M. Z. (1983). *Osmanlı tarih deyimleri ve terimleri sözlüğü*. İstanbul: MEB.

Tezcan, N. (2001). Güzele bir şehrengizden bakış. *Türkoloji I*, XIV cilt, 163-194.

Tığlı, F. (2020). *Türk edebiyatında şehrengizler*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Üngün, S. (1965, 1966, 1967). “Vahîd Mahtûmî ve Mora Fetihnâmesi”. *İstanbul Üniversitesi Tarih Dergisi*. XV (20), 101-116; XVI (21), 63-76; XVII (22), 169-180.

Bu eser Creative Commons Atıf 4.0 Uluslararası Lisansı ile lisanslanmıştır.
(This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License).